

Sygn. akt IV CSK 28/14

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 listopada 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Anna Owczarek (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Mirosław Bączyk

SSN Iwona Koper

w sprawie z powództwa Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa
w W.

przeciwko K. D.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 7 listopada 2014 r.,

skargi kasacyjnej pozwanego

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 17 lipca 2013 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 17 lipca 2013 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego w T. z dnia 27 lutego 2013 r. w ten sposób, że utrzymał w mocy w całości nakaz zapłaty wydany przez Sąd Okręgowy w T. w postępowaniu nakazowym w dnia 27 lutego 2013 r., którym nakazano pozwanemu K. D. zapłatę kwoty 76.526,66 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 23 listopada 2010 r. na rzecz Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w W. tytułem zwrotu kosztów dofinansowania wobec nie spełnienia wymogu uzupełnienia wykształcenia rolniczego.

Sąd drugiej instancji ustalił, że pozwany, urodzony 21 czerwca 1984 r., od 31 grudnia 2004 r. przejął gospodarstwo rolne, położone w J., które uprzednio prowadzili jego rodzice. Pozwany w czerwcu 2003 r. ukończył liceum zawodowe w W. uzyskując tytuł zawodowy rolnik, specjalność gospodarka łowiecka, potem uczęszczał do szkoły informatycznej i pomagał w gospodarstwie rodziców. Po nabyciu gospodarstwa pozwany zwrócił się do powódki o dofinansowanie realizacji projektu w zakresie działania „Ułatwienie startu młodym rolnikom” podając, że nie spełnia kryterium kwalifikacji zawodowych, ale uzupełni wykształcenie rolnicze w okresie pięciu lat. W dniu 24 września 2005 r. strony zawarły umowę o dofinansowanie projektu, na podstawie której pozwanemu przyznano pomoc w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” w wysokości 50.000 zł. Pozwany zobowiązał się do wypełnienia oznaczonych obowiązków, w tym uzupełnienia wykształcenia rolniczego i złożenia, przed upływem pięciu lat poczynając od daty rozpoczęcia prowadzenia gospodarstwa rolnego, dokumentów potwierdzających uzupełnienie wykształcenia (§ 5). Beneficjent zobowiązał się w wypadku niespełnienia zobowiązań do zwrotu otrzymanej pomocy z odsetkami liczonymi jak dla zaległości podatkowych od dnia wypłacenia pomocy. Powódka pismem z dnia 24 stycznia 2006 r. zwróciła się do pozwanego o wyjaśnienie czy rozpoczął naukę i uzyskała odpowiedź, że zamierza on „rozpocząć edukację w bieżącym roku szkolnym”. W okresie od dnia 22 września do dnia 6 listopada 2008 r. pozwany ukończył kurs zawodowy w Zespole Szkół Centrum Kształcenia

Ustawicznego w G. uzyskując tytuł zawodowy rolnik. Powódka pismem z dnia 2 lutego 2010 r. wskazała, że warunek uzupełnienie wykształcenia nie został spełniony, ponadto wobec braku trzyletniego stażu pracy w gospodarstwie rolnym na dzień złożenia wniosku nie spełniono kryterium kwalifikacji zawodowych. Zgodnie z prawem polskim, tj. Programem i Uzupełnieniem Programu - Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” (załączniki do rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 3 września 2004 r. oraz z dnia 8 września 2004 r. - Dz. U. Nr 197, poz. 2032), określającym zasady przyjmowania dotacji, za staż pracy w gospodarstwie uznaje się wyłącznie okres, w którym wnioskodawca podlegał ubezpieczeniu w KRUS jako domownik rolnika oraz okres, w którym rolnik prowadził przejęte gospodarstwo rolne. Pozwany wskazywał, że ma trzyletni staż pracy, gdyż poczynając od 16 roku życia pracował w gospodarstwie rodziców, mimo że nie był ubezpieczony w KRUS. W wyniku wezwania do zapłaty K. D. wniósł pozew o ustalenie, że nie spoczywa na nim obowiązek zapłaty. Powództwo zostało oddalone w braku przesłanki interesu prawnego.

Zdaniem Sądu Okręgowego pozwany nie dotrzymał tylko jednego ze zobowiązań, zatem cel umowy, jakim była realizacja projektu w postaci osiągnięcia żywotności ekonomicznej gospodarstwa rolnego i spełnienia przynajmniej minimalnych standardów w zakresie higieny, ochrony środowiska i warunków utrzymania zwierząt został osiągnięty. Wskazał ponadto, że przepisy prawa polskiego nie mogą pozostawać w sprzeczności z prawem unijnym, które nie nakłada na osoby ubiegające się o pomoc obowiązku ukończenia szkół na poziomie rolniczego wykształcenia średniego czy wyższego, ani od korzystania przez określony czas z rolniczego ubezpieczenia społecznego. Zdaniem Sądu przepisy te bezzasadnie różnicują sytuację osób, które mogą okazać się zaświadczeniem KRUS, a skoro pozwany mimo braku ubezpieczenia pracował w gospodarstwie rodziców, to nie może być traktowany gorzej jak osoba ubezpieczona w KRUS jako domownik.

Sąd drugiej instancji nie podzielił powyższego stanowiska stwierdzając, że Sąd Okręgowy błędnie zinterpretował relacje między prawem unijnym a prawem

wewnętrznym w zakresie przedstawionych kwestii. W § 37 ust. 4 rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999 z dnia 17 maja 1999 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich z Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFORG), oraz zmieniające i uchylające niektóre rozporządzenia (Dz.U.U.E.L. 199.160.80) jednoznacznie stwierdzono, że Państwa Członkowskie mogą ustanowić dalsze lub bardziej restrykcyjne warunki przyznawania wsparcia Wspólnoty na rzecz rozwoju obszarów wiejskich jeżeli będą one zgodne z celami i wymaganiami rozporządzenia. Sąd odwołał się do wykładni tego przepisu dokonanej w wyroku Trybunału Sprawiedliwości z dnia 4 czerwca 2009 r., C-241/07 (ZOTSiS 2009/6A/I- 4323). Stwierdził, że w myśl obowiązujących uregulowań prawnych pomoc finansowa może być przyznana tylko wnioskodawcom spełniającym określone warunki, Państwa Członkowskie mogą ustanowić dalsze lub bardziej restrykcyjne warunki przyznawania wsparcia jak określone w art. 8 ust. 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999 z dnia 17 maja 1999 r., warunki te muszą być spełnione w chwili podejmowania decyzji o przyznaniu wsparcia z wyjątkiem udzielenia młodym rolnikom pięcioletniego okresu dostosowawczego, m.in. dla spełnienia wymogu odnoszącego się do umiejętności i kompetencji zawodowych, warunki określone przez Państwo Polskie stały się elementem Narodowego Planu Rozwoju, zaakceptowanego przez Komisję Europejską, warunki te nie są sprzeczne z prawem unijnym, tylko je rozwijają i uzupełniają. Sąd podkreślił, że pozwany w chwili zawierania umowy nie spełniał wymogu stażu, dlatego wprowadzono okres w którym powinien uzyskać odpowiednie kwalifikacje. Zobowiązanie pozwanego do uzupełnienia wykształcenia nie sprzeciwia się naturze stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego (art. 353¹ k.c.). Celem umowy, wyraźnie wyartykułowanym i zgodnym z rozporządzeniem MRiRR, było przejmowanie gospodarstw rolnych przez młodych rolników posiadających odpowiednie kwalifikacje zawodowe, co miało doprowadzić do przekształceń strukturalnych sektora rolnego i przyczyn. Cel ten z przyczyn leżących po stronie pozwanego nie został osiągnięty. Sąd nie znalazł podstaw do przyjęcia, że powód dochodząc zwrotu pomocy, nadużył prawa podmiotowego (art. 5 k.c.). Wskazał, że wszędzie tam gdzie określone projekty sfinansowane przy udziale środków unijnych, muszą być stosowane konkretne, transparentne

i jednakowe dla wszystkich beneficjentów reguły rozdysponowania tych środków, co wklucza uznaniowość i dowolność ocen.

Skargę kasacyjną od powyższego orzeczenia wniósł pozwany w całości. Dochodząc jego uchylenia i oddalenia apelacji powoda, ewentualnie przekazania sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu powołał podstawę kasacyjną naruszenia prawa materialnego poprzez (1) naruszenie pkt 18 i 20 preambuły rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999 z dnia 17 maja 1999 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich z Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFORG), oraz zmieniającego i uchylającego niektóre rozporządzenia (Dz.U.UE.E. 199.160.80) poprzez błędne przyjęcie, że naruszenie obowiązku umownego polegające na uzupełnieniu wykształcenia poprzez wieloletni staż pracy w gospodarstwie rolnym, wykształcenie średnie rolnicze oraz pogłębienie swojej wiedzy i umiejętności na temat rolnictwa na kursie zawodowym, przy jednoczesnym przyznaniu przez beneficjenta całej uzyskanej pomocy na modernizację i rozwój gospodarstwa rolnego, oznacza że nie został zrealizowany cel pomocy, udzielonej w ramach wspólnotowej pomocy inwestycyjnej oraz (2) naruszenie art. 5 k.c. przez błędną wykładnię i niezastosowanie spowodowane błędną oceną celu przepisów oraz treści społecznej i gospodarczej stosunku prawnego łączącego strony.

Sąd Najwyższy zważył:

W pierwszym rzędzie podnieść należy, że w postępowaniu kasacyjnym Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę w granicach powołanych postaw, jedynym dopuszczalnym wyjątkiem jest uwzględnianie z urzędu nieważności postępowania (art. 398¹³ § 1 k.p.c.). Z tej przyczyny i skoro zarzuty w tym przedmiocie nie zostały wskazane w skardze kognicja Sądu w obecnym postępowaniu wyklucza możliwość oceny zgodności załącznika nr 1 do rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia z dnia 8 września 2004 r. w sprawie Uzupełnienia Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” (Dz.U. Nr 207, poz. 2117) z prawem wspólnotowym, tj. rozporządzeniem Rady (WE) nr 1257/1999 z dnia 17 maja 1999 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich z Europejskiego Funduszu

Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFORG), oraz zmieniającego i uchylającego niektóre rozporządzenia (Dz.U.UE.L.199.160.80 ze zm.) - por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 stycznia 2014 r., IV CSK 196/13, nie publ., wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 stycznia 2014 r., II CSK 188/13, Biul. SN 2014, nr 4, poz. 11.

Istota obu zarzutów formułowanych w ramach podstawy skargi związana jest z celem umowy, który zdaniem skarżącego ostatecznie został zrealizowany i z tej przyczyny nie może być dochodzone roszczenie o zwrot świadczenia bądź wprost wobec wykonania zobowiązania bądź z powodu jego sprzeczności z zasadami współżycia społecznego. Nie można nie zauważyć, że tak oznaczone przyczyny pozostają we wzajemnej sprzeczności. Jeżeli bowiem nie doszło do nienależytego wykonania zobowiązania to brak podstaw do dochodzenia zapłaty, a ocena żądania w aspekcie nadużycia prawa podmiotowego aktualizuje się dopiero w wypadku gdy ono, co do zasady, przysługuje.

Zgodnie z ogólnymi regułami prawa cywilnego, kompetencje stron przy zawieraniu umowy wyznaczają właściwość (natura) stosunku prawnego, ustawa i zasady współżycia społecznego (art. 353¹ k.c.). Strony zawierając umowę mogą ją ukształtować według uznania, byle jej treść lub cel nie sprzeciwiała się tym przesłankom. Pojęcie celu w rozumieniu wskazanego przepisu budzi wątpliwości w piśmiennictwie i judykaturze. Semantyczne znaczenie oznacza stan rzeczy będący przedmiotem czyjegoś dążenia, zatem cel stosunku prawnego zawsze musi odnosić się do jego stron. Zdefiniować go należy jako stan rzeczy jaki strony zamierzają osiągnąć poprzez realizację obowiązków i uprawnień składających się na zobowiązanie. Już tylko z tej przyczyny nie znajduje uzasadnienia odwoływanie się do okoliczności dotyczących świadczenia pracy przez pozwanego w gospodarstwie rolnym rodziców w okresie małoletniości i nauki poza miejscem zamieszkania w okresie 2002-2004 r. Ustalenie niespełnienia wymogów odnoszących się do umiejętności i kompetencji zawodowych i warunków udzielenia pomocy nastąpiło w chwili podjęcia indywidualnej decyzji o przyznaniu wsparcia, zgodnie z art. 4 ust. 1 rozporządzenia Komisji (WE) z dnia 29 kwietnia 2004 r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999 z dnia 17 maja 1999 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich z Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFORG) w zw.

z art. 8 ust. 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999 z dnia 17 maja 1999 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich z Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFORG) oraz zmieniającego i uchylającego niektóre rozporządzenia (Dz.U.U.E.L. 199.160.80 ze zm.). Nie podlegają zatem obecnie wstecznej ocenie kwestie, które strony zgodnie przyjęły w kontrakcie i które legły u podstaw nałożenia na jednego z kontrahentów obowiązków pozostających w bezpośrednim lub pośrednim związku z zawarciem umowy. Cele zawarcia umowy zostały przez strony w części zdefiniowane wprost w jej treści, a w części wprowadzone poprzez odwołanie do przepisów stanowiących podstawę jej zawarcia. Chybione jest wybiórcze odwoływanie się do niektórych z nich, polegających na zmodernizowaniu gospodarstw rolnych i poprawie ich rentowności (pkt 18 preambuły rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999) oraz dostosowaniu strukturalnym gospodarstw młodych rolników (pkt 20 preambuły rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999), przy pominięciu podstawowego jakim była kierunkowa pomoc zmierzająca do ułatwienia podejmowania przez młodych rolników działalności w rolnictwie, ograniczona warunkami wskazanymi w art. 8 ust. 1 cyt. rozporządzenia Rady (WE), nie tylko dla zapewnienia wymiany pokoleniowej ale przede wszystkim zwiększenia wiedzy i umiejętności zawodowych osób rozpoczynających prowadzenie gospodarstwa rolnego. Z tych względów pierwsza z powołanych podstaw skargi nie znajduje uzasadnienia.

Odnośnie do podstawy obejmującej naruszenie art. 5 k.c. przez błędną wykładnię i niezastosowanie spowodowane błędną oceną celu przepisów oraz treści społecznej i gospodarczej stosunku prawnego łączącego strony wskazać należy na wadliwe jej sformułowanie. Jak zgodnie wskazuje orzecznictwo nie jest możliwe naruszenie prawa materialnego jednocześnie przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, ponieważ są to dwie różne postaci naruszenia i każda z nich wymaga odrębnego wykazania (por. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 października 2008 r. I CSK 187/08, nie publ., wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lipca 2010 r., IV CSK 138/10 nie publ.). Uzasadnienie wskazanej podstawy przemawia za przyjęciem, że skarżący miał na względzie problem subsumcji, czyli nie zastosowanie konstrukcji nadużycia prawa podmiotowego przez dochodzącego roszczenia powoda. Klauzula generalna ujęta w art. 5 k.c.

wyraża ideę słuszności w prawie, a przez zasady współżycia społecznego należy rozumieć podstawowe zasady etycznego i uczciwego postępowania, słuszności. W orzecznictwie przyjmuje się, że nadużycie prawa podmiotowego to zachowanie nie akceptowalne z aksjologicznego punktu widzenia (por. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 kwietnia 1997 r., II CKN 118/97, OSP 1998, z. 1, poz. 3). W kilku rozpoznawanych sprawach dotyczących zwrotu kosztów dofinansowania uzupełnienia wykształcenia rolniczego Sąd Najwyższy przyjął, że zachodzą podstawy dla odmowy udzielenia roszczeniu powoda ochrony prawnej każdorazowo jednak wskazywał na szczególne, indywidualne okoliczności sprawy takie jak brak naboru do szkół o charakterze rolniczym na danym terenie w relewantnym terminie, opóźnione z przyczyn obiektywnych zdobycie kwalifikacji, brak współdziałania Agencji (por. nie publikowane wyroki Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 2012 r., IV CSK 287/11, z dnia 21 marca 2013 r., II CSK241/12, z dnia 27 marca 2013 r., V CSK 112/12, z dnia 24 kwietnia 2013 r., IV CSK 621/12, z dnia 12 czerwca 2013 r., II CSK 642/12, z dnia 16 stycznia 2014 r., IV CSK 196/13). Skarga kasacyjna nie wykazała aby w przedmiotowym wypadku takie przyczyny nie zasługujące w okolicznościach sprawy na pozytywną ocenę zaistniały, a w następstwie odwołanie do zasad słuszności było zasadne.

Z tych względów, wobec braku uzasadnionych podstaw kasacyjnych, Sąd Najwyższy oddalił skargę pozwanego (art. 398¹⁴ k.p.c.).